

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ και ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ιράν-Ισραήλ: Μια πρώτη αποτίμηση

Δρ. Κωνσταντίνος Αδαμίδης

Κείμενο Ανάλυσης

Απρίλιος 2024

Αρ.17

Copyright © 2024 | All Rights Reserved

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Διεύθυνση: Ανδρέα Ζάκου, Γρ.301, 2404 Έγκωμη, Λευκωσία, Κύπρος.

Τηλέφωνο: +357 22 664470 ■ Email: info@ispd.org.cy ■ www.ispd.org.cy

Το Ινστιτούτο προάγει τον ελεύθερο και ανοιχτό δημόσιο διάλογο που εδράζεται στον ορθολογισμό και στην επιστημονική τεκμηρίωση. Οι απόψεις που εκφράζονται σε δημοσιεύσεις του Ινστιτούτου εκφράζουν αποκλειστικά τον/την συγγραφέα ή τους συγγραφείς και δεν αντανακλούν απαραίτητα τις απόψεις του Ινστιτούτου.

Διευθυντής ΙΜΠΔ

Περί του συγγραφέα

Ο Δρ Κωνσταντίνος Αδαμίδης είναι ο Διευθυντής του Ινστιτούτου Μελετών Πολιτικής και Δημοκρατίας. Είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων και Αναπληρωτής Πρόεδρος του Τμήματος Πολιτικής και Διακυβέρνησης στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας (UNIC), όπου εκτελεί και καθήκοντα Διευθυντή της Διπλωματικής Ακαδημίας. Πέραν από τις ακαδημαϊκές του δραστηριότητες, ο Δρ. Αδαμίδης συνεργάζεται συχνά με υπηρεσίες της κυβέρνησης, ιδιαίτερα με τα Υπουργεία Εξωτερικών και Άμυνας, την Εθνική Φρουρά, καθώς και με ξένες διπλωματικές αποστολές στην Κύπρο για θέματα που αφορούν την ασφάλεια και τη γεωπολιτική. Το 2014, ο Πρόεδρος Νίκος Αναστασιάδης διόρισε τον Δρ. Αδαμίδη ως Μέλος του πρώτου Γεωστρατηγικού Συμβουλίου της Κυπριακής Δημοκρατίας (2014-2018). Ο Κωνσταντίνος είναι κάτοχος διδακτορικού διπλώματος στις Πολιτικές Επιστήμες και στις Διεθνείς Σπουδές, κάτοχος μεταπτυχιακού στη Διπλωματία και στις Διεθνείς Σχέσεις, έχει MBA στα Χρηματοοικονομικά και επίσης BSc στα Οικονομικά (major) και στις Πολιτικές Επιστήμες (minor).

Ιράν-Ισραήλ : Μια πρώτη αποτίμηση

Το κτύπημα στο προξενείο του Ιράν στη Συρία, η πρωτοφανής απάντηση του Ιράν κατά του Ισραήλ, και η πολύ-αναμενόμενη απάντηση του Ισραήλ, αύξησε κατακόρυφα τις πιθανότητες για ευρεία περιφερειακή κλιμάκωση, η οποία θα έβαζε ταφόπλακα στις προοπτικές για αποκλιμάκωση στη Γάζα και δυνητικά θα κατέστρεφε τις μεσοπρόθεσμες προοπτικές για αναβίωση των θετικών από τις Συμφωνίες του Αβραάμ. Επιπλέον, οι συνθήκες κατάρρευσης που παρουσιάζει ο Λίβανος και η αυξημένη ευαλωτότητα τόσο της Ιορδανίας όσο και της Αιγύπτου, όπως φυσικά και της Συρίας, θα έφερνε την Ανατολική Μεσόγειο στα όρια των αντοχών της. Η διπλωματία, υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, κατάφερε να διατηρήσει την όποια κλιμάκωση σε σχετικά ελεγχόμενα όρια, αποτρέποντας για την ώρα το επίφοβο σενάριο της ανεξέλεγκτης περιφερειακής σύγκρουσης. Το παρόν άρθρο παρουσιάζει μια πρώτη αποτίμηση των πρόσφατων εξελίξεων μετά τις άμεσες επιθέσεις Ιράν-Ισραήλ.

Επιθέσεις με όλες τις πλευρές κερδισμένες

Παρά τους φόβους για ανεξέλεγκτη κλιμάκωση φαίνεται ότι όλοι μπορούν να βγουν κερδισμένοι απ' αυτή την επίθεση. Η απάντηση του Ιράν ήταν ουσιαστικά αναπόφευκτη μετά το κτύπημα του Ιρανικού προξενείου στη Συρία. Το μόνο ερώτημα ήταν αν θα είχε ένα συμβολικό στόχο ή αν θα ήταν μια ευρύτερη επίθεση με δυνητικά πολύ μεγαλύτερες επιπτώσεις, πιο ουσιαστικά μηνύματα, αλλά και πολύ μεγαλύτερο ρίσκο για ανεξέλεγκτη κλιμάκωση. Τα 170 drones και οι 150 πύραυλοι (30 cruise και 120 βαλλιστικοί) με στόχους εντός της επικράτειας τους Ισραήλ εμπίπτει αδιαμφισβήτητα στη δεύτερη κατηγορία, αλλά η «διαδικασία» με την οποία έγινε η επίθεση μετρίασε κατακόρυφα το ρίσκο της κλιμάκωσης και έδωσε ουσιαστικές επιλογές στο Ισραήλ να κρατήσει την επίσης αναπόφευκτη ανταπόδοση σε διαχειρίσιμα επίπεδα.

Το Ιράν με την πρωτοφανή άμεση (όχι μέσω αντιπροσώπων) επίθεση έστειλε το μήνυμα ότι διαθέτει τις στρατιωτικές δυνατότητες να κτυπήσει το Ισραήλ, αλλά κυρίως απέδειξε ότι κατέχει ισχυρή πολιτική βούληση να κλιμακώσει επικίνδυνα, αν και εφόσον χρειάζεται. Αυτή η επίθεση, με ορθή επικοινωνιακή στρατηγική – ιδιαίτερα εντός του Ιράν - μετρίασε τις πολιτικές πιέσεις στο εσωτερικό και οδήγησε σε μια (σχετική)

συσπείρωση. Ταυτόχρονα, η επίθεση αφορούσε μια πετυχημένη στρατηγική προσπάθεια για κλιμάκωση-για-αποκλιμάκωση (escalate to de-escalate), με ξεκάθαρα 'exit options' και για τις δύο πλευρές, δεδομένου ότι η ξεκάθαρη προειδοποίηση για την επικείμενη επίθεση είχε αφενός πολιτικά οφέλη με ξεκάθαρα μηνύματα, χωρίς όμως τεράστιο ρίσκο αφού η χρήση αργών drones και παλιάς τεχνολογίας πυραύλων, ουσιαστικά εξαφάνισε τις πιθανότητες για ουσιαστικό αντίκτυπο επί του εδάφους, δεδομένου ότι ήταν σχεδόν βέβαιο ότι το Ισραήλ και οι σύμμαχοι θα μπορούσαν να αναχαιτίσουν την επίθεση.

Το Ισραήλ βγήκε επίσης κερδισμένο αφού είχε την ευκαιρία να επιδείξει (ξανά) τις δυνατότητές της αεράμυνάς του, αλλά αυτή τη φορά όχι μόνο κατά μη-κρατικών δρώντων, αλλά κατά του μόνου ουσιαστικά κρατικού δρώντα που έχει κίνητρο και αρκετά ισχυρή στρατιωτική τεχνολογία να κτυπήσει το Ισραήλ. Ταυτόχρονα, ανέκτησε εν μέρει και το ηθικό πλεονέκτημα, δεδομένου ότι τώρα παρουσιάζεται ως το κράτος που αμύνεται (παρόλο που ταυτόχρονα είναι και η επιτιθέμενη πλευρά στη Γάζα).

Τέλος, ο περιορισμένος αντίκτυπος από την επίθεση διευκόλυνε τόσο το Ισραήλ όσο και τους συμμάχους του να κρατήσουν την απάντηση σε 'επιτρεπτά όρια', όπου και πάλι με ορθή στρατηγική επικοινωνία – αφενός το Ιράν να υποβαθμίζει τα κτυπήματα που έχει δεχθεί, και αφετέρου το Ισραήλ να αποδεικνύει την πολιτική βούληση και τις στρατιωτικές δυνατότητες για κτυπήματα εντός του Ιράν – στέφθηκε με επιτυχία ο στόχος της κλιμάκωσης για αποκλιμάκωση.

Παρά τα «κέρδη», ήταν ίσως ένα στρατηγικό λάθος του Ιράν (strategic blunder);

Η εσωτερική πίεση μετά το κτύπημα του προξενείου είχε αυξηθεί σε επικίνδυνα επίπεδα για την ηγεσία του Ιράν, και η ανταπόδοση ίσως να φάνταζε ως μονόδρομος. Ενδέχεται όμως σε βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο επίπεδο να έχει αρνητικό αντίκτυπο.

Ο πρώτος λόγος είναι γιατί το Ιράν τώρα έχασε, στο βαθμό που είχε αποκτήσει με την αυτοσυγκράτηση του από την αρχή του πολέμου, το ηθικό πλεονέκτημα. Έβγαλε (προσωρινά τουλάχιστον) το Ισραήλ από τη γωνιά, ιδιαίτερα σε ότι αφορά στην Ε.Ε. αλλά και στις ΗΠΑ, σε πολιτικό επίπεδο κυρίως αλλά και σε μικρότερο βαθμό σε επίπεδο κοινής γνώμης.

Ο δεύτερος λόγος είναι ότι βοήθησε στη δημιουργία της εικόνας του Ισραήλ ως ένα «άθικτο» κράτος (untouchable), κάτι φυσικά που ίσως να μην ισχύει σε μια ξαφνική και μαζική επίθεση, και ιδιαίτερα χωρίς τη βοήθεια των συμμάχων του Ισραήλ. Το γεγονός

ότι σε όλα τα Μέσα τα πρωτοσέλιδα τόνιζαν το γεγονός ότι το Ισραήλ και οι σύμμαχοι του κατέρριψαν το 99% των drones/πυραύλων ενδυνάμωσε αυτή την εικόνα.

Πιο σημαντικό, όμως, είναι το γεγονός ότι αυτή η επίθεση έδωσε την ευκαιρία σε κράτη πέραν των ΗΠΑ, υπό τον φόβο της κλιμάκωσης, να δείξουν την έμμεση υποστήριξη τους στο Ισραήλ. Η συμβολή της Ιορδανίας και της Σαουδικής Αραβίας είναι ιδιαίτερα σημαντική και συμβολική, δεδομένου ότι οι ηγεσίες των δύο αυτών κρατών ήδη αντιμετωπίζουν πολιτικές πιέσεις στο εσωτερικό τους για τη στάση τους στον πόλεμο της Γάζας.

Ο τέταρτος λόγος που σχετίζεται και με τον προηγούμενο είναι ότι κατέδειξε πώς οι φιλο-ισραηλινές χώρες – ή ακόμη και αυτές που είναι σχετικά ουδέτερες όπως η Ιορδανία – μπορούν να εργαστούν με ουσιαστικό στρατιωτικό συντονισμό για να ελαχιστοποιήσουν τον αντίκτυπο επιθέσεων κατά του Ισραήλ. Αυτό είναι σημαντικό τόσο σε συμβολικό και πολιτικό επίπεδο ως προς τις ανησυχίες αλλά και ανοχές των κρατών της περιοχής για μια ευρύτερη σύγκρουση, αλλά και σε πρακτικό επίπεδο για τις επιλογές που έχει το Ιράν κατά του Ισραήλ.

Ένας τελευταίος λόγος είναι ότι η Ιρανική επίθεση αφαίρεσε, προσωρινά τουλάχιστον, την προσοχή της διεθνούς κοινότητας από τη Γάζα και τη μετέφερε στο Ιράν. Τα αραβικά κράτη ανησυχούν για μια κλιμάκωση Ιράν-Ισραήλ (πέραν από τον σκιώδη πόλεμο που πάντα υπήρχε), και όχι τόσο για τη Γάζα που μπορεί να φαίνεται τώρα ως θέμα μικρότερης σημασίας για τη σταθερότητα της περιοχής.

Τι άλλο αποκομίζουμε από την επίθεση του Ιράν;

Επίπεδο Αποτροπής: Η κάθε (καινούργια) επιθετική ενέργεια πάντα δημιουργεί ερωτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα των μέτρων αποτροπής. Συχνές ή 'θρασεϊές' επιθέσεις ενδέχεται να καταδεικνύουν χαμηλά επίπεδα μέτρων αποτροπής, και η επίθεση του Ιράν, όσο αναπόφευκτη και αν ήταν, καταδεικνύει ότι η στρατηγική αποτροπής που ακολουθήθηκε από τις ΗΠΑ και τους υπόλοιπους δυτικούς δεν λειτούργησε πλήρως, με την έννοια ότι δεν απέτρεψε την επίθεση. Ταυτόχρονα, μπορεί να είχε λειτουργήσει εν μέρει, καθώς ενδέχεται να απέτρεψε μια μεγαλύτερη και πιο ξαφνική «πλήρη» επίθεση από πολλαπλούς κρατικούς και μη-κρατικούς δρώντες που θα δημιουργούσε πολύ πιο μεγάλο αντίκτυπο και όπου η κλιμάκωση θα ήταν αναπόφευκτη.

Δεν είναι τυχαίο ότι στις ΗΠΑ υπάρχουν οι απόψεις ότι δεν πρέπει οι ΗΠΑ να «κρατήσουν» πίσω το Ισραήλ από το να στείλει μια ισχυρή στρατιωτική απάντηση στην

επίθεση, γιατί κάτι τέτοιο αποδυναμώνει ουσιαστικά την επιρροή των ΗΠΑ και μεγαλώνει την όρεξη των αναθεωρητικών καθεστώτων. Αυτό υποστηρίζουν ότι γίνεται με την Ρωσία, τους Χούθι, τη Χαμάς, τη Χεζπολάχ, και τώρα το Ιράν.

Στρατηγική αποτροπή του Ιράν: Η αποτροπή του Ιράν έχει αλλάξει επίσης, από στρατηγική υπομονή σε μια πολυεπίπεδη άμυνα (from strategic patience to a multi-layered defence) με ξεκάθαρη βούληση για σοβαρά και άμεσα ανταποδοτικά κτυπήματα. Αυτό δημιουργεί ουσιαστικά ερωτήματα για το πως ενδέχεται να αντιδράσει το Ιράν σε πιθανά μελλοντικά στρατηγικά κτυπήματα του Ισραήλ ή της Δύσης όπως ήταν το πιο πρόσφατο και αυτό κατά του Στρατηγού Κασέμ Σολείμανί από τις ΗΠΑ τον Ιανουάριο 2020.

Επιρροή στο Ισραήλ: Η επιρροή των ΗΠΑ στο Ισραήλ είναι στην καλύτερη περίπτωση αμφισβητήσιμη. Υπάρχουν οι φόβοι για ανταποδοτικά κτυπήματα (πέραν από αυτά που έχουμε αναφέρει) παρά τις προειδοποιήσεις των ΗΠΑ ότι δεν θα συμμετέχουν σε επιθετικές επιχειρήσεις. Το ερώτημα είναι πόσο αποτρεπτική είναι η μη-συμμετοχή των ΗΠΑ σε επιθετικές επιχειρήσεις αν όμως επιβεβαιώνεται συνεχώς ότι θα είναι δίπλα στο Ισραήλ αμυντικά; Εξάλλου, τα όποια όρια (αποτροπή) για περισσότερες Ισραηλινές επιθετικές δραστηριότητες δεν αποφασίζονται κυρίως από τις επιθετικές επιλογές ή αδυναμίες του Ισραήλ, αλλά από τις επιπτώσεις που θα υπάρξουν από τα ανταποδοτικά κτυπήματα.

Αποτρεπτική λογική με σκληρή ισχύ και τα ερωτήματα για την Ευρωπαϊκή Ένωση: Η σκληρή ισχύς θα (ξανα)είναι η κυρίαρχη, αν όχι η μόνη, μεταβλητή για θέματα αποτροπής. Η αποτροπή με ήπια ισχύ έχει δεχθεί ακόμη ένα ισχυρό πλήγμα μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία θέτοντας ταυτόχρονα ουσιαστικά ερωτήματα για την Ε.Ε. ως ένας σοβαρός πάροχος ασφάλειας και ως ένας δρώντας που μπορεί να έχει ρόλο στη διαχείριση συγκρούσεων (conflict management).

Τακτικά μαθήματα: Το Ιράν, με τη χρήση drones και πυραύλων ταυτόχρονα, μιμήθηκε και έμαθε από τις τακτικές της Ρωσίας στον πόλεμο της Ουκρανίας. Αυτή η επίθεση αποτελεί ακόμη ένα μάθημα για τη λειτουργία της αεράμυνας του Ισραήλ και των συμμάχων. Το Ιράν χρησιμοποίησε τα αργά shaheed drones για να υπερφορτώσει τα αμυντικά συστήματα και για να επιτρέψει στους βαλλιστικούς πυραύλους να περάσουν, έστω και σε περιορισμένο αριθμό.

Τι μπορούμε να υπολογίσουμε για το (μεσοπρόθεσμο) μέλλον

Το Ιράν δεν επιθυμεί πραγματικά μια σύγκρουση, όπως φυσικά ούτε και η διεθνής κοινότητα. Το ίδιο ισχύει για τα αραβικά κράτη της περιοχής. Αυτό είναι θετικό, αλλά δεν είναι αρκετό για να αποκλείσει την πιθανότητα μιας πιο μεγάλης εμβέλειας σύγκρουση στο μέλλον, ιδιαίτερα όσο συνεχίζεται ο πόλεμος στη Γάζα.

Είμαστε εγκλωβισμένοι σε μια κατάσταση όπου η πλήρης αποκλιμάκωση είναι πολύ δύσκολη, αλλά στην πραγματικότητα η μερική αποκλιμάκωση είναι πιο πιθανή τώρα. Το ενδιαφέρον, όμως, είναι ότι το ερωτηματικό δεν είναι τόσο στην πλευρά του Ιράν, αλλά στην πλευρά του Ισραήλ και για το πως θα αντιδράσει στις συνεχείς πιέσεις της διεθνούς κοινότητας. Ανάγεται επίσης το ζήτημα του ορθολογισμού και το Ιράν αυτή τη στιγμή φαίνεται να «ζυγίζει» καλύτερα τις αρνητικές επιπτώσεις μιας ευρύτερης σύγκρουσης από ότι ο Νετανιάχου.

Η πιο δύσκολη μεταβλητή είναι αυτή του ταμπού που καταρρίπτεται. Συγκεκριμένα το ταμπού των απευθείας κτυπημάτων (που αποτελούσε ένα ακραίο σενάριο). Η πρώτη φορά είναι πάντα η πιο δύσκολη πολιτικά. Η δεύτερη φορά είναι «ευκολότερη» και σε μια καινούργια κρίση οι δύο πλευρές θα νιώθουν πιο «ελεύθερες» να επιτεθούν απευθείας και όχι μέσω ή κατά των αντιπροσώπων, όπως γινόταν μέχρι σήμερα.

Στα θετικά καταγράφεται η ισχυρή ένδειξη των αραβικών κρατών ότι δεν επιθυμούν κλιμάκωση και η σταθερότητα είναι πιο σημαντική από τα όποια πιθανά βραχυπρόθεσμα οφέλη από την κρίση. Η σχέση που θέλουν να έχουν με τις ΗΠΑ έχει για τα αραβικά κράτη ιδιαίτερη σημασία όπως επίσης και το γεγονός ότι δεν θέλουν να «σκοτώσουν» την προοπτική των Συμφωνιών του Αβραάμ. Ταυτόχρονα όμως, πρέπει να διαχειριστούν την κριτική στο εσωτερικό τους ότι υποβοήθησαν το Ισραήλ στην αναχαίτιση της επίθεσης. Αυτό με τη σειρά του ενδέχεται να δημιουργήσει ακόμη μεγαλύτερη πίεση από τα αραβικά κράτη για λύση δύο κρατών, ιδιαίτερα από κράτη που επηρεάζονται πιο άμεσα, όπως η Ιορδανία.

Η Τουρκία είναι ο άλλος πολύ σημαντικός δρώντας στην περιοχή που επηρεάζεται άμεσα και έμμεσα από τις εξελίξεις. Για ακόμη μια σύγκρουση η Τουρκία έχει την ευκαιρία για να διαδραματίσει τον ρόλο του διαμεσολαβητή και να αναδείξει τον ευρύτερο γεωπολιτικό της ρόλο σε παγκόσμιο επίπεδο. Ταυτόχρονα, δεδομένης της ανάγκης για περισσότερη σκληρή ισχύ, ιδιαίτερα στην περιοχή μας, είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα επικεντρωθεί ακόμη περισσότερο στη στρατιωτική της αυτονομία.

Επίσης, θα δημιουργηθεί ακόμη μεγαλύτερος ανταγωνισμός με το Ιράν ως προς το πιο κράτος είναι πιο φιλο-Παλαιστινιακό. Το Ιράν διαδραματίζει πολύ κεντρικό ρόλο στο

αντι-ισραηλινό και φιλο-παλαιστινιακό στρατόπεδο, ιδιαίτερα μετά τη σχετικά αδύναμη αντίδραση των αραβικών κρατών στον πόλεμο της Γάζας. Η ετοιμότητα του Ιράν να τα βάλει με το Ισραήλ τόσο άμεσα (directly), μπορεί να αφαιρέσει μέρος του ρόλου της Τουρκίας ως ο προστάτης των Παλαιστινιακών συμφερόντων. Δεν είναι τυχαίο και το γεγονός ότι ο Ερντογάν βρέθηκε με τον ηγέτη της Χαμάς παρά τις δυτικές αντιδράσεις, σε μια προσπάθεια υπεράσπισης της εικόνας ως του πιο φιλο-Παλαιστινιακού κράτους.

Πυρηνικό Ιράν, πυρηνική περιοχή

Η κλιμάκωση αυτή, σε συνδυασμό με την έμφαση στη σκληρή ισχύ ως το μόνο ουσιαστικό μέσο αποτροπής, αυξάνει σημαντικά τις προοπτικές για ένα πυρηνικό Ιράν. Το γεγονός αυτό κατέστησε απολύτως σαφές στο Ιράν ότι τα πυρηνικά είναι ο μόνος τρόπος για να διασφαλίσει ολοκληρωτικά την κρατική του ασφάλεια.

Το θέμα είναι ότι το ένα πυρηνικό Ιράν ουσιαστικά σημαίνει ότι οι αντίπαλοι και οι δυνητικοί περιφερειακοί ηγεμόνες – Σαουδική Αραβία και Τουρκία – θα θελήσουν και αυτοί να αποκτήσουν πυρηνικές δυνατότητες. Οι όποιες εγγυήσεις από τις ΗΠΑ και οι υποδείξεις ότι δεν χρειάζονται κάτι ανάλογο - γιατί είναι κάτω από τη δική τους «ομπρέλα προστασίας» - , δεν θα είναι πια επαρκείς.